

Η Συνασός του Σεραφείμ Ν. Ρίζου

Έκδοση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών ενός έργου που συντάχθηκε μεταξύ των ετών 1952 και 1966 και σ' αυτή την εποχή ανήκει.

Του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗ*

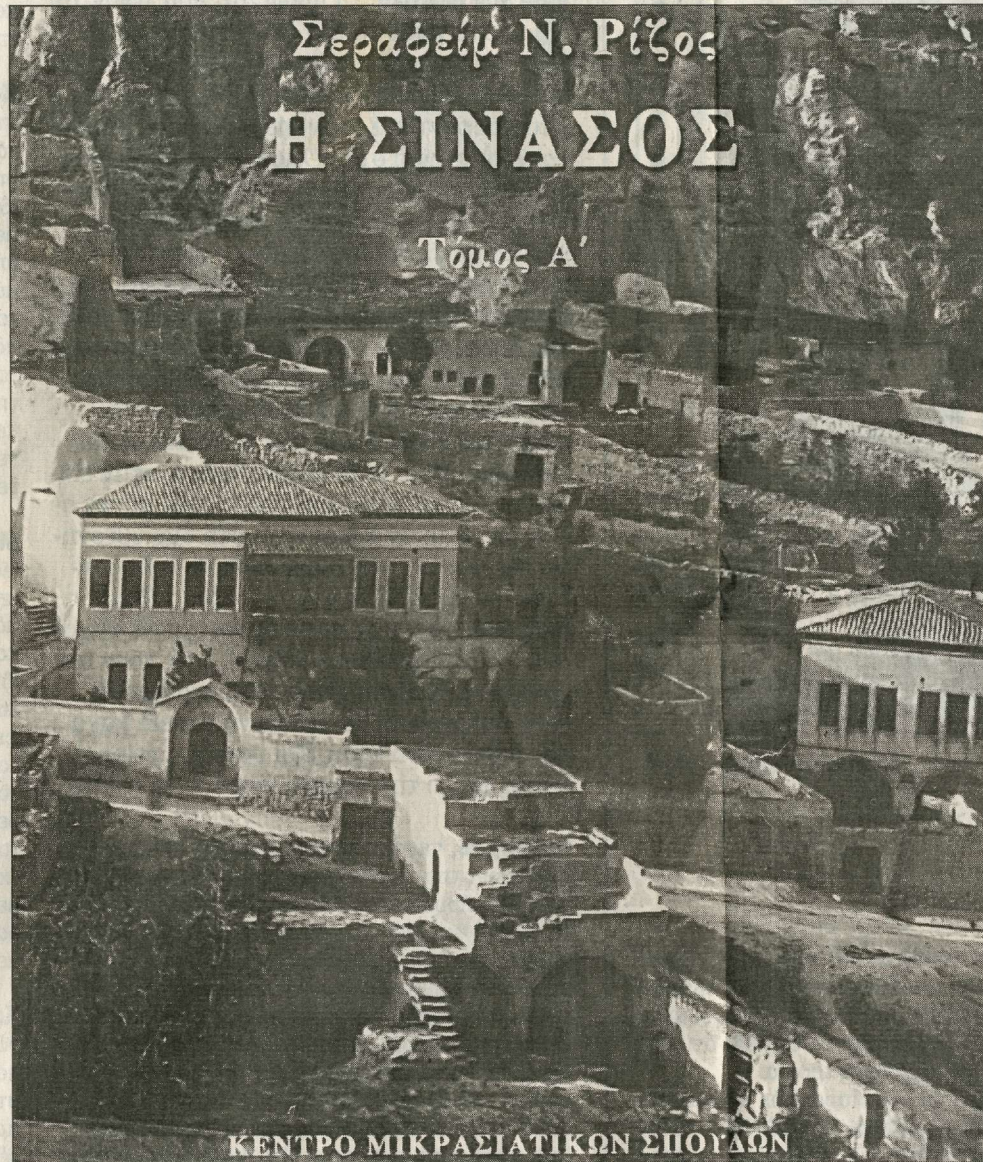
Σεραφείμ Ν. Ρίζος: «Η Συνασός», τόμ. Α+Β. Επιμέλεια: Σταύρος Θ. Ανεστίδης, Μίρκα Τζεβελέκη Κονδάκη. Εισαγωγή: Ιωάννα Πετροπούλου. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών 2007, σελ. 464+293, εικ.

ΙΣΤΟΡΙΑ Η έκδοση ενός βιβλίου όπως η «Συνασός» του Σεραφείμ Ρίζου δεν είναι μια συνήθης έκδοση, καθώς οι εμπνευστές και οι χρηματοδότες της δεν έχουν σχέση με τα στενά κριτήρια της αγοράς και της συνακόλουθης προβολής του βιβλίου. Γι' αυτό και πρέπει να συγχαρούμε το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών που είχε την ιδέα της έκδοσης αυτής, αλλά και τους χορηγούς, τις οικογένειες Βασιλείου και Ελένης Χατζηελευθεριάδη, Συνασίτες, που με γενναιοδωρία προσέφεραν την οικονομική τους ενίσχυση και έτσι πραγμάτωσαν την ιδέα.

Μπορεί τώρα στις μέρες μας να υποδεχόμαστε εμφρόσυνα το πόνημα του Σεραφείμ Ρίζου, αλλά είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε κάτι το ίδιο σημαντικό: το έργο συντάχθηκε από τον συγγραφέα του μεταξύ των ετών 1952 και 1966 και κατά συνέπεια στην εποχή αυτή ανήκει. Μπορούμε να εξηγήσουμε, γιατί δεν εκδόθηκε στην ώρα του –μήπως άλλωστε είναι το πρώτο κείμενο που χρονολογείται, ως σκεφτούμε λ. χ. το «Αϊβαλί» της Σίτσας Καραϊσκάκη για να μείνουμε στην ίδια κατηγορία εντύπων – αλλά την ημερομηνία «γέννησής» του την ξέρουμε σχεδόν επακριβώς, αν ως τέτοια θεωρήσουμε αυτή που φέρουν πάνω τους τα διάφορα τμήματα του χειρογράφου του και όχι τη χρονική στιγμή –πράγμα δύσκολο άλλωστε– που συνέλαβε στο μυαλό του τη σύνθεση του βιβλίου του για τη Συνασό ο Σεραφείμ Ρίζος. Προς αυτήν εξάλλου την κατεύθυνση σκέπτομαι ότι άνθρωποι, όπως ο Ρίζος, είχαν την αγωνία πρώτιστα να συντάξουν το κείμενό τους και λιγότερο ενδιαφέρονταν για την έκδοσή του, αν λογαριάσουμε μάλιστα το γεγονός ότι ο Ρίζος στα τελευταία χρόνια της ελλαδικής ζωής του διετέλεσε και τυπογράφος.

Στις πρώτες σελίδες της έκδοσης, δηλαδή πριν από το κυρίως σινασιτικό κείμενο του Ρίζου, υπάρχουν άλλα δύο, σύντομα αλλά σημαντικά κείμενα, που οι συστηματικοί αναγνώστες πρέπει να τα διαβάσουν πριν ξεκινήσουν την περιπέτεια της συνολικής ανάγνωσης.

Το πρώτο είναι μια αυτοβιογραφική παρουσίαση του Σεραφείμ Ρίζου, που ο συγγραφέας συνέταξε το 1959 (πέθανε δέκα χρόνια αργότερα), στο οποίο πρόσθεσε χρήσιμες υποσημειώσεις ο Σταύρος Θ. Ανεστίδης. Ο Σεραφείμ Ρίζος μας παρουσιάζει τον εαυτό του και ταυτόχρονα νομίζω ότι παρουσιάζεται στον εαυτό του, αναμετρά το έχει του, όσο κατέκτησε σε όλη τη μακρά διαδρομή της προσωπικής του περιπέτειας: Συνασός, πρώτα γράμματα, Κωνσταντινούπολη

(Λύκειο Galatasaray), ανεκπλήρωτες ανώτερες σπουδές στο Παρίσι, επαγγελματική σταδιοδρομία και ιδεολογικοί προσανατολισμοί (Θεσσαλονίκη - Κωνσταντινούπολη - Μικρά Ασία), Συνασός (διδασκτική εμπειρία), Ανταλλαγή Πληθυσμών - Εύβοια (Νέα Συνασός). Μια μεγάλη και πολυποικιλής δράση.

Το δεύτερο κείμενο είναι η εισαγωγή της ιστορικού και ερευνήτριας στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών Ιωάννας Πετροπούλου, «Ένας εγκυκλοπαιδιστής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία». Κείμενο εξαιρετικής πνοής και ταυτόχρονα πολύ περιεκτικό, το οποίο μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τους νοητικούς και άλλους δρόμους, μέσα από τους οποίους ο Ρίζος πορεύτηκε στη ζωή και προς τη συγγραφή.

Η «Συνασός» του Σεραφείμ Ρίζου ανήκει στο ιστορικό είδος που ονομάζουμε τοπική ιστορία. Το είδος αυτό ως ιστορική δημιουργία δεν αποτελεί ελληνική πρωτοτυπία, είναι και ελληνικό και όπως κάθε δημιουργία έχει να παρουσιάσει σημαντικά, μέτρια και πολύ αδύνατα αποτελέσματα. Καταλαβαίνουμε όλοι μας, έστω και με γενικό τρόπο, τι σημαίνει τοπική ιστορία. Ένας γραμματιζούμενος άνθρωπος, κάποια στιγμή, μέσα από ορισμένες νοητικές διεργασίες (διάβασμα, παραδείγματα άλλων, φιλοδοξίες, παραινέσεις κ.λπ.) αποτολμά να συνθέσει την ιστορία (όπως αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει ο ίδιος το περιεχόμενο του όρου) μιας περιοχής, μιας πόλης, ενός χωριού, που συνήθως –αν όχι αποκλειστικά– είναι και ο τόπος καταγωγής του.

Η σημασία του είδους αυτού είναι προφα-

νής. Μέσα από το χάος της αναλυτικής περιγραφής του τοπικού ιστοριογράφου είναι δυνατόν ο επαγγελματίας ιστορικός να ανασύρει στοιχεία που θα τον βοηθήσουν στη δική του ιστορική σύνθεση και τα οποία ο τελευταίος είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να εντοπίσει με εύκολο και αποτελεσματικό τρόπο. Στο σημείο αυτό θέλω, με την ευκαιρία της Συνασός, να υπενθυμίσω τα λόγια μιας μεγάλης προσωπικότητας των νεοελληνικών γραμμάτων, του Κωνσταντίνου Θ. Δημαρά, ο οποίος πολύ νωρίς, από το 1950 κιόλας, θα σημειώσει για την τοπική ιστορία σε επιφυλλίδα του στην εφημερίδα «Το Βήμα»:

«Δεν έχει κανείς να εξάρει τη χρησιμότητά της, γιατί είναι αυτόδηλη: σε μια χώρα που διαμορφώθηκε κάτω από ξένο ζυγό, όπου ευνοήθηκε γι' αυτόν τον πρόσθετο λόγο η αυτοδιοίκηση των κοινοτήτων, η ιστορία η εθνική είναι σε μεγάλο ποσοστό άθροισμα τοπικών ιστοριών. Αν αυτές οι πραγματικότητες οι φυσικές και ιστορικές αγνοήθηκαν σε κάποια στιγμή και δημιουργήθηκε εκ των άνω το υδροκέφαλο θηρίο που ονομάζεται ελληνικό κράτος, τούτο είναι ένας ακόμη πρόσθετος λόγος για να μελετήσουμε προσεκτικά πώς ήταν άλλοτε τα πράγματα, τον καιρό που ο ελληνοισμός ανέβαινε με ζωρό πόδι προς την ακμή του».

Αυτά και άλλα πολλά και σημαντικά όσον αφορά το είδος του βιβλίου που εδώ παρουσιάζουμε, γράφει ο Κ. Θ. Δημαράς και η σημασία τους παραμένει, με τις όποιες ενδεχομένως διαφοροποιήσεις, πάντα επίκαιρη. Επιπροσθέτως, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η Μικρά Ασία δεν αποτελεί εξαίρεση ούτε βέβαια ιδιομορφία όσον αφορά την παραγωγή έργων τοπικής ιστορίας. Αρχικά οι ελληνικοί πληθυσμοί της περιοχής, όπως άλλωστε και των άλλων περιοχών της ελληνικής επικράτειας, αποτέλεσαν πεδίο παρατήρησης εκ μέρους των ξένων, σοβαρών και λιγότερο σοβαρών, περιηγητών. Λίγο πριν από την Επανάσταση του 1821, κατά την ύστερη περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Έλληνες λόγιοι αρχίζουν να γράφουν για τις ελληνικές πατρίδες τους. Το φαινόμενο συγγραφής τοπικών έργων θα ενταχθεί μετά την Επανάσταση, όταν οι τοπικές κοινωνίες μέσω των τοπικών ιστοριογράφων θα διεκδικήσουν για τη δική του, καθένας, πατρίδα, τη μεγαλύτερη συμβολή στην επιτυχία του Αγώνα. Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος θα αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα, γράφοντας τον τόμο για την Επανάσταση, επειδή οι τοπικοί ιστορικοί θα θεωρήσουν ότι οι πατρίδες τους αδικήθηκαν. Εφόσον ο λόγος είναι εδώ για τη Μικρά Ασία, ο Καππαδόκης Παύλος Καρολίδης θα κατηγορήσει τον Παπαρρηγόπουλο για την αυστηρότητα που δείχνει έναντι των Μικρασιατών.

Έτσι κάπως θα εξελιχθούν τα πράγματα και η

τοπική ιστορική παραγωγή των Μικρασιατών λογίων θα συστοιχηθεί με αυτήν των άλλων Ελλήνων λογίων. Ωστόσο, ιστορικές περιπέτειες, η Μικρασιατική Καταστροφή, οι χαμένες πατρίδες δημιουργούν άλλες ανάγκες: ο τοπικός ιστορικός, ο Σεραφείμ Ρίζος εν προκειμένω, αποσπάται από το πεδίο παρατήρησής του, τη μικρή πατρίδα του και έτσι το εγχείρημά του, όταν θα δοκιμάσει τις δυνάμεις του στη νέα του πατρίδα, προσλαμβάνει τον χαρακτήρα του επείγοντος. Ο λόγος δηλαδή είναι και πάλι ιστορικός. Ο κόσμος αυτός, οι μικρασιατικές πατρίδες, έχει χαθεί οριστικά. Έτσι και η παραμικρή ιστορική μαρτυρία που προέρχεται από τους τόπους αυτούς, έχει ειδική βαρύτητα, επειδή δεν μπορεί με κανένα τρόπο να επαναληφθεί. Υπάρχει, υπήρχε, λοιπόν μια βιασύνη επειδή πρέπει, έπρεπε, να προλάβουμε τους ανθρώπους που ήταν από τα μέρη αυτά, όσο καιρό θα ήταν ζωντανοί. Να τους προλάβουμε, προκειμένου να καταθέσουν τη μαρτυρία τους, επειδή μαζί τους θα σβήσουν και τα απαραίτητα στοιχεία για την εθνική μας αυτογνωσία. Και εδώ βέβαια το έργο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών της πρώτης περιόδου λειτουργίας του είναι μοναδικό.

Μέσα από αυτές τις λίγες παρατηρήσεις αντιλαμβανόμαστε τη σημασία έργων, κειμένων, βιβλίων όπως η «Συνασός» του Ρίζου, καθώς εμπίπτει απόλυτα στις προδιαγραφές της τοπικής παραγωγής, όπως προσπαθήσαμε να την ιχνυλατήσουμε. Είναι όμως και κάτι άλλο. Όπως όλα τα δημιουργήματα του ανθρώπου έτσι και τα έργα των τοπικών ιστορικών είναι πετυχημένα, λιγότερο πετυχημένα ακόμη και κακά. Υπάρχουν, με άλλα λόγια, ορισμένα χαρακτηριστικά που προέρχονται από τη μελέτη των έργων αυτών και τα οποία ξεχωρίζουν το ένα από το άλλο. Και πάλι ο Κ. Θ. Δημαράς έχει επισημάνει με γνώμονα, εκτός των άλλων, και τη συχνή επαφή του με την τοπική ιστορική παραγωγή και έχει διακρίνει τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν την καλή συναγωγή από την κακή, προτρέποντας όσους θελήσουν να ασχοληθούν με το είδος να τα λάβουν υπόψη τους:

«Ένα καλό τοπικό έργο δεν θα πρέπει να είναι αφήγηση του τύπου μιας ιστορίας της γιαγιάς. Δεν πρέπει να ασχολείται πολύ με την αρχαία ιστορία, επειδή το πολύ πολύ που έχει να προσφέρει είναι καμιά κακοδημοσιευμένη επιγραφή: δεν θα πρέπει να είναι μόνο μια λαογραφική παράθεση στοιχείων μιας περιοχής, δεν θα πρέπει να είναι η λεγόμενη ιστορία από κτίσεως κόσμου, δεν θα πρέπει να φθάνει έως τα εντελώς πρόσφατα γεγονότα, ώστε από τοπική ιστορία να γίνεται κοσμική κίνηση».

* Ο Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης είναι διευθυντής ερευνών του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών / Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.